

**QUVVATI 11000 TONNA PAXTA XOMASHYOSI BO'LGAN
KORXONA LOYIHASI.**

U.M.Muminov

dotsent

M.M.Alisherova

Andijon davlat texnika instituti

“Metrologiya va yengil sanoat” kafedrasi assistenti

margubaalisherova32@mail.ru

Azimov Umirzoq

Talaba

Annotatsiya *Ushbu maqolada Andijon viloyati Izboskan tumanida faoliyat yurituvchi klaster jamiyati uchun yillik quvvati 11 000 tonna paxta xomashyosi bo'lgan paxta tozalash korxonasini loyihalash masalalari ko'rib chiqilgan. Korxonaning texnologik jarayonlari, asosiy ishlab chiqarish uskunalari, hududiy rejalashtirish, mehnat muhofazasi va ekologik talablar tahlil qilingan. Loyiha paxta-to'qimachilik klasteri samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *paxta tozalash korxonasi, klaster, texnologik jarayon, loyiha, paxta xomashyosi.*

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida paxta-to'qimachilik sanoati strategik tarmoqlardan biri hisoblanadi. Mamlakatda yetishtirilayotgan paxta xomashyosini chuqur qayta ishlash, qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarish va eksport hajmini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Shu munosabat bilan so'nggi yillarda paxta-to'qimachilik klaster tizimi jadal rivojlanib bormoqda. Paxta-to'qimachilik klasterlari paxta yetishtirish, uni qayta ishlash va tayyor mahsulot ishlab chiqarish jarayonlarini yagona ishlab chiqarish zanjiriga birlashtiradi. Bu tizim xomashyoni yetishtirishdan tortib, tayyor to'qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarishgacha bo'lgan barcha bosqichlarda samaradorlikni oshirish imkonini beradi. Ayniqsa, paxta tozalash korxonalari klaster tizimining asosiy bo'g'ini bo'lib, ular paxta tolasi sifatini belgilovchi muhim texnologik jarayonlarni amalga oshiradi. Paxta tozalash

korxonalarining zamonaviy talablar asosida loyihalanishi yuqori sifatli tolani olish, ishlab chiqarish tannarxini kamaytirish va energiya resurslaridan samarali foydalanishni ta'minlaydi. Eskirgan texnologiyalar va noto'g'ri rejalashtirilgan ishlab chiqarish jarayonlari tolada yo'qotishlar, sifatsizlik va ekologik muammolarga olib kelishi mumkin. Shu sababli paxta tozalash korxonalarini loyihalashda texnologik, iqtisodiy, ekologik va mehnat muhofazasi talablarini kompleks ravishda hisobga olish zarur.

Andijon viloyati, jumladan Izboskan tumani, paxtachilik rivojlangan hududlardan biri hisoblanadi. Hududda yetishtirilayotgan paxta xomashyosi hajmining yuqoriligi yangi va samarali ishlab chiqarish quvvatlarini yaratishni taqozo etadi. Klaster jamiyatlari ehtiyojini qondirish maqsadida Izboskan tumanida yillik quvvati 11 000 tonna paxta xomashyosini qayta ishlashga mo'ljallangan paxta tozalash korxonasini loyihalash dolzarb masalalardan biridir.

Mazkur korxonani loyihalash jarayonida xomashyo bazasining joylashuvi, transport-logistika imkoniyatlari, ishlab chiqarish jarayonlarining uzluksizligi va mehnat resurslaridan samarali foydalanish omillari hisobga olinadi. Shuningdek, zamonaviy energiya tejankor texnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish ko'zda tutiladi. Paxta tozalash korxonasining ishlab chiqarish quvvatini aniqlash loyihalash jarayonining eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Izboskan tumani hududida yetishtiriladigan paxta xomashyosi hajmi, mavsumiylik omili hamda klaster jamiyatining ehtiyojlari inobatga olinib, korxonaning yillik quvvati 11 000 tonna etib belgilandi. Paxta tozalash korxonalari odatda mavsumiy rejimda, ya'ni paxta yig'im-terimi davrida yuqori yuklama bilan ishlaydi. Shu sababli, ishlab chiqarish quvvatini hisoblashda sutkalik va soatlik unumdorlik ko'rsatkichlari aniqlanadi. Korxona yiliga o'rtacha 120–130 ish kuni faoliyat yuritishi nazarda tutilib, ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlash uchun zarur texnologik zaxiralar shakllantiriladi. Texnologik jarayonlarni loyihalash Paxta tozalash korxonasida amalga oshiriladigan texnologik jarayonlar xomashyoning sifat ko'rsatkichlarini saqlagan holda maksimal darajada tola ajratib olishga qaratilgan bo'lishi lozim. Loyihalanayotgan korxonada quyidagi asosiy texnologik bosqichlar ko'zda tutiladi:

Birinchi bosqichda paxta xomashyosi qabul qilinadi, tortiladi va vaqtinchalik saqlash joylariga joylashtiriladi. Keyingi bosqichda paxta tarkibidagi yirik aralashmalar maxsus dastlabki tozalash uskunalari yordamida ajratiladi.

Quritish jarayoni paxta namligini me'yoriy holatga keltirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayon jinlash samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Quritilgan paxta asosiy tozalash mashinalariga uzatiladi, bu yerda mayda iflosliklar ajratib olinadi. Asosiy texnologik jarayon — jinlash bosqichida paxta tolasi chigitdan ajratiladi. Ushbu jarayonda tolaga minimal mexanik ta'sir ko'rsatish orqali uning sifatini saqlashga alohida e'tibor qaratiladi. Yakuniy bosqichda tola presslanadi va saqlash yoki transportirovka qilishga tayyorlanadi. Asosiy uskunalarini tanlash va joylashtirish Paxta tozalash korxonasining samarali ishlashi to'g'ridan-to'g'ri tanlangan uskunalar va ularning joylashtirilishiga bog'liq. Loyihada yuqori unumdorlikka ega, energiya tejamkor va zamonaviy paxta tozalash hamda jinlash uskunalaridan foydalanish nazarda tutiladi. Uskunalar texnologik jarayonlar ketma-ketligiga muvofiq holda joylashtirilib, xomashyo va yarim tayyor mahsulotlarning ortiqcha harakatlanishi oldi olinadi. Bu esa ishlab chiqarish maydonlaridan samarali foydalanish, ishchi kuchi va vaqt sarfini kamaytirishga xizmat qiladi. Hududiy rejalashtirish va bino-inshootlarni joylashtirish Korxona hududini rejalashtirishda ishlab chiqarish jarayonlarining qulayligi, transport vositalarining erkin harakati hamda sanitariya va yong'in xavfsizligi me'yorlariga rioya qilish asosiy talablar sifatida qaratiladi. Hududda ishlab chiqarish binolari, xomashyo omborlari, tayyor mahsulot saqlash joylari, yordamchi xizmat binolari hamda ma'muriy-maishiy binolar alohida zonalarga ajratiladi. Bino va inshootlar o'rtasidagi masofalar amaldagi qurilish me'yorlari asosida belgilanadi.

Mehnat muhofazasi va ekologik xavfsizlik Paxta tozalash korxonalarida mehnat muhofazasi masalalari alohida ahamiyatga ega. Ishlab chiqarish jarayonida chang va shovqin darajasi yuqori bo'lishi mumkinligi sababli, ularni kamaytirishga qaratilgan texnik va tashkiliy chora-tadbirlar ko'zda tutiladi. Ekologik talablar doirasida chang tutish qurilmalari, ventilyatsiya tizimlari va chiqindilarni boshqarish mexanizmlari joriy etiladi. Bu nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilish, balki korxona xodimlari uchun sog'lom mehnat sharoitlarini yaratishga xizmat qiladi. Iqtisodiy samaradorlik

Loyihalanayotgan ~~paxta tozalash~~ korxonasi klaster jamiyati uchun iqtisodiy jihatdan samarali hisoblanadi. Paxta xomashyosini joyida qayta ishlash transport xarajatlarini kamaytiradi, ishlab chiqarish tannarxini pasaytiradi va yuqori sifatli tolani olish imkonini beradi. Bundan tashqari, yangi ish o'rinlarining yaratilishi hudud aholisining bandligini oshiradi va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Paxta tozalash korxonasining ishlab chiqarish quvvatini aniqlash loyihalash jarayonining eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Izboskan tumani hududida yetishtiriladigan paxta xomashyosi hajmi, mavsumiylik omili hamda klaster jamiyatining ehtiyojlari inobatga olinib, korxonaning yillik quvvati 11 000 tonna etib belgilandi. Paxta tozalash korxonalari odatda mavsumiy rejimda, ya'ni paxta yig'im-terimi davrida yuqori yuklama bilan ishlaydi. Shu sababli, ishlab chiqarish quvvatini hisoblashda sutkalik va soatlik unumdorlik ko'rsatkichlari aniqlanadi. Korxona yiliga o'rtacha 120–130 ish kuni faoliyat yuritishi nazarda tutilib, ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlash uchun zarur texnologik zaxiralar shakllantiriladi. Texnologik jarayonlarni loyihalash Paxta tozalash korxonasida amalga oshiriladigan texnologik jarayonlar xomashyoning sifat ko'rsatkichlarini saqlagan holda maksimal darajada tola ajratib olishga qaratilgan bo'lishi lozim. Loyihalanayotgan korxonada quyidagi asosiy texnologik bosqichlar ko'zda tutiladi:

Birinchi bosqichda paxta xomashyosi qabul qilinadi, tortiladi va vaqtinchalik saqlash joylariga joylashtiriladi. Keyingi bosqichda paxta tarkibidagi yirik aralashmalar maxsus dastlabki tozalash uskunalari yordamida ajratiladi.

Quritish jarayoni paxta namligini me'yoriy holatga keltirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayon jinlash samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Quritilgan paxta asosiy tozalash mashinalariga uzatiladi, bu yerda mayda iflosliklar ajratib olinadi. Asosiy texnologik jarayon — jinlash bosqichida paxta tolasi chigitdan ajratiladi. Ushbu jarayonda tolaga minimal mexanik ta'sir ko'rsatish orqali uning sifatini saqlashga alohida e'tibor qaratiladi. Yakuniy bosqichda tola presslanadi va saqlash yoki transportirovka qilishga tayyorlanadi. Asosiy uskunalarini tanlash va joylashtirish Paxta tozalash korxonasining samarali ishlashi to'g'ridan-to'g'ri tanlangan uskunalari va ularning joylashtirilishiga bog'liq. Loyihada yuqori unumdorlikka ega, energiya tejamkor va zamonaviy paxta tozalash hamda jinlash uskunalaridan foydalanish nazarda tutiladi. Uskunalar texnologik

jarayonlar ketma-ketligiga muvofiq holda joylashtirilib, xomashyo va yarim tayyor mahsulotlarning ortiqcha harakatlanishi oldi olinadi. Bu esa ishlab chiqarish maydonlaridan samarali foydalanish, ishchi kuchi va vaqt sarfini kamaytirishga xizmat qiladi.

Hududiy rejalashtirish va bino-inshootlarni joylashtirish Korxona hududini rejalashtirishda ishlab chiqarish jarayonlarining qulayligi, transport vositalarining erkin harakati hamda sanitariya va yong'in xavfsizligi me'yorlariga rioya qilish asosiy talablar sifatida qaraladi. Hududda ishlab chiqarish binolari, xomashyo omborlari, tayyor mahsulot saqlash joylari, yordamchi xizmat binolari hamda ma'muriy-maishiy binolar alohida zonalarga ajratiladi. Bino va inshootlar o'rtasidagi masofalar amaldagi qurilish me'yorlari asosida belgilanadi. Mehnat muhofazasi va ekologik xavfsizlik

Paxta tozalash korxonalarida mehnat muhofazasi masalalari alohida ahamiyatga ega. Ishlab chiqarish jarayonida chang va shovqin darajasi yuqori bo'lishi mumkinligi sababli, ularni kamaytirishga qaratilgan texnik va tashkiliy chora-tadbirlar ko'zda tutiladi. Ekologik talablar doirasida chang tutish qurilmalari, ventilyatsiya tizimlari va chiqindilarni boshqarish mexanizmlari joriy etiladi. Bu nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilish, balki korxona xodimlari uchun sog'lom mehnat sharoitlarini yaratishga xizmat qiladi. Iqtisodiy samaradorlik Loyihalanayotgan paxta tozalash korxonasi klaster jamiyati uchun iqtisodiy jihatdan samarali hisoblanadi. Paxta xomashyosini joyida qayta ishlash transport xarajatlarini kamaytiradi, ishlab chiqarish tannarxini pasaytiradi va yuqori sifatli tolani olish imkonini beradi.

Bundan tashqari, yangi ish o'rinlarining yaratilishi hudud aholisining bandligini oshiradi va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. G.J.Jabborov. «Chigitli paxtani kayta ishlash» Toshkent «Ukituvchi» 1987 yil
2. E.Zikriyoev. «Paxtani dastlabki kayta ishlash» Toshkent «Mexnat» 2002 yil.

3. G.I.Miroshnichenko. «Osnovi proektirovaniya xlopkoochistitelnix mashin» Moskva «Mashinostroenie» 1972 god.
4. Mamasharipov A.A. “Jin mashinasi chigit tarog‘ini takomillashtirish yo‘li bilan unumdorligini oshirish” diss. ishi. 2021 yil.
5. Miraxmedov D.Yu. «Sovershenstvovanie prosessa pitaniya xlopkoochistitelnix mashin». diss. k.t.n., Tashkent, 1990y
6. Mamasharipov A va boshqalar. “A study of the effect of changes in seed combconstruction on the quality of cotton seed”. BIO Web of Conferences 105, 03004 (2024)AEGISD-IV 2024.
7. Mamasharipov A, “Kolosnik buylab chigitlar xarakati konuniyatini o‘rganish”. IN THE FORMATION OF PEDAGOGICAL SCIENCES(T.3, Vipusk 5, ss. 82-87). Zenodo.